

УДК 338.2

Р. Г. СОБОЛЬ, Л. М. СЕРГЄЄВА

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Визначено основні тенденції розвитку страхового ринку в Україні. Запропоновано важливі правила формування та регулювання ринку страхування.

Basic progress of insurance market trends are certain in Ukraine. The offered is important rules of forming and adjusting of market of insurance.

Перехід до ринкових відносин, формування багатуокладної системи господарювання, основаної на різноманітних формах власності, створюють об'єктивні передумови для активного впровадження у сферу управління такого важливого об'єкта, як ринок страхування.

Розвиток підприємницької діяльності громадян приводить до появи у товаровиробників засобів і предметів виробництва, що також вимагає страхового захисту. Розпочинаючи підприємницьку діяльність, громадяни включаються в такі відносини, за яких фінансова чи господарська неспроможність їхніх партнерів може призвести до зростання збитків.

Відповідно, виникає ще одна галузь, яка розширює сферу застосування страхування (страхування політичних, фінансових ризиків, втрати прибутку та ін.). Кризові явища в державному управлінні та зростання нестабільності підсилюють необхідність соціального захисту працівників. У період переходу до ринку кількість соціальних груп, яким потрібні страхові послуги (працівники з низькою кваліфікацією, люди похилого віку та ін.) збільшується. До цієї категорії потрапляють і службовці органів державного управління та місцевого самоврядування.

Варто підкреслити важливість зменшення ризику як одного з факторів, що обмежують капіталовкладення і підприємницьку активність. Спроби піти від ризику, як правило, супроводжуються скороченням темпів виробництва, а також робочих місць. У нових економічних умовах серед частини керівників нерідко домінують особисті інтереси, що призводить до скорочення розроблення довгострокових програм. Нестабільністю характеризується становище працівників, які займаються створенням і освоєнням нових технологій, продукції, товарів.

Страхування науково-технічних, підприємницьких ризиків при інвестуванні коштів у науково-технічний комплекс підсилює зацікавленість у збереженні зайнятості висококваліфікованих фахівців. Таким чином, страхування здатне не тільки забезпечити фінансовий захист роботодавцям і працівникам, але й дозволити реалізувати їхні спільні інтереси.

Отже, в умовах ринку, що супроводжується різноманітними ризиками, зростає значення страхування як важливого засобу захисту майнових інтересів юридичних і фізичних осіб. У сферу страхування втягуються нові суб'єкти як із боку осіб, які

пропонують страхові послуги, так і з боку органів, які регулюють діяльність останніх. Питання формування системи страхових послуг досліджували зарубіжні вчені Дж. Гі, Дж. Садлер, Д. Бланд, а також вітчизняні автори В. Бабенко, С. Осадець, В. Базилевич. Приділяючи належну увагу їхній практичній і науковій діяльності, слід зазначити, що всі роботи сконцентровано, головним чином, на недоліках у галузі регулювання страхової діяльності. Поза увагою залишаються такі важливі питання, як формування механізму регулювання страхової діяльності та впровадження інструментів реалізації цього механізму.

Метою нашого дослідження є визначення основних тенденцій розвитку страхового ринку в Україні та впровадження важливих правил формування та регулювання ринку страхування.

Досвід роботи страхових організацій показує, що показник рівня рентабельності страхових операцій не повинен бути високим, оскільки в такому разі завищується ціна на страхові послуги і зменшується попит на них із боку страхувальників [4]. У разі ж низьких показників обмежуються можливості самоокупності витрат на страхування у страховиків. Становище регулюється двома шляхами: приведенням тарифів у відповідність до фактичного рівня збитковості страхової суми або зміною обсягів відповідальності за окремими видами страхування.

Практика роботи страхових організацій показує, що в страховій діяльності зниження собівартості можливе шляхом, по-перше, зміцнення фінансової стійкості страхових операцій і, по-друге, відповідною економією управлінських витрат. Вважається, що найбільш перспективними в реалізації першого напрямку є оптимізація страхового портфеля та використання можливостей регулювання ринку за допомогою правильно складеного страхового договору й умов його виконання [5]. При цьому фінансова стійкість залежить, перш за все, від розміру і складу страхового портфеля та пов'язаної з цим можливості територіальної розкладки збитків і визначення рівнів страхових тарифів. Це зумовлює і більш високі тарифи в малих страхових компаніях та змушує останні шукати відповідні ринкові ніші на страховому ринку. Тобто займатися тими видами страхування, де менша конкуренція й виключено значні ризики.

Іншим напрямком роботи зі зміцнення фінансової стійкості різних страхових компаній є оптимізація та конкретика ділового і правового змісту договору страхування [6]. Наприклад, страховик може обумовити перед страхувальником певні вимоги, спрямовані на зменшення ризику.

Досвід зарубіжних країн показує, що диференціація ризиків забезпечує більш стабільну ринкову позицію страховика за рахунок комбінування ризиків і стимулювання страхувальників до укладання комплексних договорів за рахунок деякого зниження тарифів [4]. Відповідно, тариф може бути нижчим, ніж при укладанні декількох договорів по одному ризику кожний. У разі укладення цього договору зменшуються й витрати на ведення справи, тобто це взаємовигідна справа. Разом із тим зарубіжний досвід підтверджує, що реальна можливість зменшення ціни на страхові послуги дає участь страховика в комерційній діяльності, яка базується на характері кругообігу коштів у процесі страхової діяльності, оскільки від моменту надходження платежів страхувальників на рахунок страховика до їхньої

виплати як страхового відшкодування проходить певний час, який визначається строком дії договору [4].

Крім того, страховик формує резервні фонди, кошти яких тривалий час можуть не використовуватися. Це дозволяє страховику брати участь не тільки в комерційних операціях, а й у прямому інвестуванні, враховуючи при цьому мобільність наявних у нього коштів і кон'юнктури ринку.

Як відомо, під фінансовою стійкістю страхових операцій розуміється постійна збалансованість або перевищення доходів над витратами страховика в цілому за страховим фондом [2]. При цьому в основі забезпечення фінансової стійкості лежать, перш за все, оптимальні розміри тарифних ставок, а також достатня концентрація коштів страхового фонду, що надає можливість територіальної та часової розкладки збитку. Концентрація коштів страхового фонду досягається при неухильному зростанні кількості страхувальників і застрахованих об'єктів.

У розвинутих країнах велику увагу приділяється страховому маркетингу, який включає: вивчення ринку з метою визначення страхових потреб; формування на основі цих потреб страхових послуг; визначення ціни на страхову послугу (страхового тарифу) за кожним видом страхування та способів її оплати; роз'яснювальну роботу за чинними договорами і видами страхування; рекламу нових послуг, вибір конкретних страхувальників та організацію їхнього обслуговування [4].

Маркетинг розглядається як один із методів комерційної діяльності страхових компаній і дослідження ринку страхових послуг. Служби маркетингу створюються, перш за все, для гнучкого пристосування діяльності страхових компаній до змін економічної ситуації та кон'юнктури ринку. Разом з іншими службами відділи маркетингу створюють єдиний механізм управління процесами, спрямованими на задоволення попиту страхового ринку і отримання прибутку від страхових операцій.

Оскільки страхову діяльність постійно пов'язано з різними ризиками через фінансовий механізм, виникає необхідність управління ризиками і фінансовими відносинами між страховиками і страхувальниками, тобто організації ризик-менеджменту.

Основні правила, на підставі яких приймаються рішення в ризик-менеджменті, зводяться до забезпечення максимального виграшу, а стратегія базується на оптимальних результатах при раціональному співвідношенні між ризиком і величиною отриманого прибутку.

У великих страхових компаніях, таких як Національна страхова компанія (НАСК) "Оранта", питаннями маркетингу, ризик-менеджменту і ділової стратегії займається департамент економічного аналізу, до складу якого входять управління економічного аналізу і зведеного планування, маркетингу та ділової стратегії, а в регіональних структурах (обласних дирекціях) – відділи зведеного планування й економічного аналізу.

Розвиток українського страхового ринку об'єктивно супроводжуватиметься хворобами зростання, які на різних етапах були характерними для провідних страхових ринків зарубіжних країн. Це, у першу чергу, недостатній фінансовий

потенціал українських страховиків, низька технологічність здійснення страхових операцій, відсутність нормального конкурентного середовища як фактора постійного підвищення якості страхових послуг. Виходячи з досвіду роботи в галузі страхування Європейської організації економічного співробітництва і розвитку, у практиці вітчизняного страхування можна використати низку найбільш важливих правил формування й регулювання страхових ринків, зокрема такі:

- для забезпечення захисту споживача, захисту економіки в цілому повинно бути в розумних межах встановлено відповідні регуляторні положення;
- страховики повинні допускатися на ринок відповідно до суворих ліцензійних критеріїв;
- страхування є виключним видом діяльності страхового товариства;
- держава не повинна перешкоджати виходу на національний ринок іноземних страховиків;
- держава повинна встановити чіткі межі правового поля для укладення страхових контрактів;
- держава повинна мати спеціальні законоположення щодо податкових пільг, звільнень, відрахувань у страховій галузі, зокрема в пенсійному страхуванні, близькому до страхування життя;
- кожна держава повинна мати незалежний спеціалізований орган у справі нагляду за страховою діяльністю;
- страхові компанії, здійснюючи страхову діяльність, повинні мати достатній запас платоспроможності та працювати на адекватних тарифах;
- страхові посередники, які працюють на ринку, повинні бути зареєстровані за відповідними вимогами (за рівнем кваліфікації, рівнем капіталу тощо);
- обов'язкове страхування повинно здійснюватися в галузях, у першу чергу в соціальній сфері, де страхові ризики мають масовий характер, а страхові фонди формуються достатньо великою кількістю страхувальників;
- на ринку страхування й перестраховання повинно бути чесне конкурентне середовище;
- держава повинна всебічно розширювати міжнародне співробітництво у сфері обміну інформацією про діяльність страхових компаній.

Цілком природно, що становлення українського страхового ринку проходитиме з певними винятками з вищенаведених правил. Проте рівень прояву характерних рис цих правил на страховому ринку може бути мірилом інтегрованості українського ринку у світовий.

Позитивним прикладом цього може бути досвід роботи НАСК “Оранта”, яка розширює географію своєї діяльності та зміцнює зв'язки з великими страховими фірмами-партнерами з Великобританії, Франції, Німеччини, Швейцарії, Польщі, Росії, Молдови та інших держав. У процесі становлення ринкових відносин НАСК “Оранта” враховує досвід європейських країн зі страхування і визначила для себе чіткі стратегічні цілі, зокрема такі:

- розвиток та розширення всіх видів страхування завдяки впровадженню європейських та світових технологій;

- реалізація страхових продуктів у прямій залежності від потреб ринку;
- максимальний обсяг охоплення ринку, повне обслуговування потреб клієнтів, лідерство в питаннях зниження собівартості страхових премій;
- побудова розгалуженої мережі індивідуального обслуговування, пошук та розроблення нових видів страхування.

Стратегічна мета НАСК “Оранта” полягає в тому, щоб бути партнером у світовому страховому бізнесі. Практично страховий ринок в Україні сформовано і структуровано як за наявністю страхових компаній і товариств із відповідними статутом та організаційними формами, так і за видами діяльності, що чітко визначили ринкові ніші та ринкові сегменти за цією ознакою, тобто, по суті, створилися окремі страхові ринки за конкретними видами діяльності.

У цілому можна констатувати, що практично вже створено організації і правові основи для формування ринкових відносин у страхуванні та розвитку ринків окремих страхових продуктів на різних рівнях. Проте потрібно вдосконалення в напрямі більш чіткої регламентації організаційно-економічних питань розвитку страхування та визначення фінансових результатів роботи страховиків.

В умовах ринкової економіки добровільне страхування стає пріоритетним, і у зв'язку з цим на часі важлива проблема відродження довіри населення до страхування як однієї з дієвих форм соціального захисту громадян, а також посилення уваги страховиків до населення як основного партнера.

Одним із найважливіших напрямів розвитку й ефективного функціонування страхового ринку є забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності страховиків і страхувальників.

Важливим напрямом залишається впровадження зарубіжного досвіду організації страхування й ефективного функціонування страхового ринку, оскільки в розвинутих країнах існує чітка національна система координації діяльності страхових організацій за провідної ролі держави в розробленні програм і стратегії розвитку страхування, крім того, є позитивний досвід розвитку кооперативних страхових організацій.

Таким чином, основні напрями розвитку й ефективного функціонування національного страхового ринку нерозривно пов'язано зі створенням конкурентного середовища і вдосконаленням його організаційної структури.

Отже, з нашої розвідки можна дійти кількох висновків:

1. Досвід функціонування національного страхового ринку показав, що зростання кількості страхових компаній не означає якісних змін у страховій сфері. І перш за все – у конкуренції з надання страхових послуг. Визначальними в умовах ринкової економіки для більшості страховиків стали проблеми їхньої адаптації до ринкового середовища та забезпечення фінансової стійкості як самих компаній, так і їхніх страхових операцій. Низька ефективність страхової діяльності пояснювалась також іншими об'єктивними причинами, передусім загальною економічною і фінансовою кризою та пов'язаними з нею проблемами збитковості галузей народного господарства, не виплатами заробітної плати і зuboжінням населення, втратою довіри населення до економічних і ринкових перетворень, у тому числі й розвитку страхування.

2. Економічні інтереси страховиків і страхувальників найбільш повно реалізуються на страховому ринку, який являє собою складну, багатофакторну, динамічну, відповідним чином структуровану систему економічних відносин між суб'єктами ринку.

3. Основні напрями розвитку й функціонування страхового ринку нерозривно пов'язано зі створенням конкурентного середовища і вдосконаленням організаційної структури ринку. Національний страховий ринок уособлений різними за статусом і організаційними формами страховими компаніями і товариствами, що є позитивним у діяльності на національному страховому ринку. Практично страховий ринок структуровано за окремими видами страхових послуг.

4. В умовах ринкової економіки добровільне страхування є пріоритетним.

5. Розвиток практичного маркетингу й організація ризик-менеджменту в страховій діяльності залишаються одними з першочергових завдань страхових компаній.

6. Важливим напрямом страхової діяльності залишається упровадження зарубіжного досвіду організації страхування й ефективного функціонування страхового ринку, оскільки страхові компанії в розвинутих країнах мають значний досвід ринкових перетворень, постійно оцінюють ризик і прогнозують страхові події, розробляють рекомендації з підвищення ефективності роботи страховиків і страхувальників.

6. Основними вимогами до страхової діяльності залишається інформаційне забезпечення страхового ринку, удосконалення методології страхування, його економіки й організації, а також підготовка і перепідготовка кадрів.

7. У більш широкому плані в Україні, по суті, стоїть питання розвитку страхового захисту, як окремого напрямку державного регулювання, для чого необхідний подальший розвиток нормативно-правового забезпечення страхової справи.

Література:

1. Закон України “Про страхування” // Уряд. кур’єр. – 1996. – 18 квіт.
2. Законодавство України про страхування // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1997. – № 4. – 368 с.
3. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про страхування” // Голос України. – 1997. – 14 листоп.
4. *Бабенко В.* Канали розподілу страхових послуг у промислово розвинутих країнах / В. Бабенко // Економіка України. – 2007. – № 7. – С. 82 – 87.
5. *Бланд Д.* Страхование : принципы и практика / Д. Бланд. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 416 с.
6. Страхування : підручник / кер. авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, переробл. і доп. – К. : Вид-во КНЕУ, 2002. – 599 с.

Надійшла до редколегії 23.05.2008 р.